

הפטרות שבת שקלים – בדק הבית

מים ראשונים: כבר נדרשנו בפרשת שקלים, לנושא **כופר נפש**, לנושא מצוות **נתינת השקלים**, ולביטוי "כי תשא את ראש", האם הוא **נשיאת ראש או תילוי ראש**. והפעם נתמקד בהפטרות השבת הלוקחה מספר מלכים ב פרק יב.

בְּשֵׁבַע שָׁנִים יְהוֹאֵשׁ בְּמִלְכוֹ: ... וַיַּעַשׂ יְהוֹאֵשׁ הַיִּשְׂרָאֵל בְּעֵינֵי ה' פְּלִימֵי אֲשֶׁר הוֹרְהוּ יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן: ... וַיֹּאמֶר יְהוֹאֵשׁ אֶל־הַכֹּהֲנִים כָּל כֶּסֶף הַקְּדָשִׁים אֲשֶׁר־יִנְבֵּא בֵּית־ה' כֶּסֶף עֹבֵר אִישׁ כֶּסֶף נַפְשׁוֹת עָרְכוּ כָּל־כֶּסֶף אֲשֶׁר יַעֲלֶה עַל לְבַאִישׁ לְהֵבִיא בֵּית ה': יִקְחוּ לָהֶם הַכֹּהֲנִים אִישׁ מֵאֵת מִכְרוֹ וְהֵם יַחֲזִקוּ אֶת־בְּדֶק הַבַּיִת לְכָל אֲשֶׁר־יִמְצָא שָׁם בְּדֶק: ... וַיִּקַּח יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן אֶרְוֹן אֶחָד וַיִּקַּב חוֹר בְּדַלְתּוֹ וַיִּתֵּן אֹתוֹ אֶצֶל הַמִּזְבֵּחַ מִיָּמִין בְּבֹאֵי אִישׁ בֵּית ה' וַנִּתְנֶה שָׁמָּה הַכֹּהֲנִים שְׁמֵרֵי הַסֶּף אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף הַמּוֹבָא בֵּית־ה': ... וַנִּתְּנוּ אֶת־הַכֶּסֶף הַמִּתְּכָן עַל־יַד עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה הַמִּפְקָדִים בֵּית ה' וַיֹּצִיאֵהוּ לְחַרְשֵׁי הָעֵץ וְלַבָּנִים הָעֹשִׂים בֵּית ה': ... כִּי־לַעֲשֵׂי הַמְּלָאכָה יִתְּנָהוּ וְחִזְקִיבוּ אֶת־בֵּית ה': וְלֹא יִחְשְׁבוּ אֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֶת־הַכֶּסֶף עַל־יָדָם לַתֵּת לַעֲשֵׂי הַמְּלָאכָה כִּי בְּאֵמָנָה הֵם עֹשִׂים: (מלכים ב פרק יב).¹

בְּשֵׁשֶׁת שָׁנִים יִשְׁמָרָהוּ יְהוֹאֵשׁ בְּמִלְכוֹ וְשָׁלְשִׁים וָאֶחָד שָׁנָה מְלָךְ בִּירוּשָׁלַם ... וַיְהִי בְשִׁמְנָה עָשָׂרָה שָׁנָה לְמֶלֶךְ יִאֲשָׁיָהוּ שָׁלַח הַמֶּלֶךְ אֶת־שָׁפָן בְּרָאצְלִיָּהוּ בְּרַמְשֵׁלָם הַסֹּפֵר בֵּית ה' לֵאמֹר: עֲלֶה אֶל־חַלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וַיִּתֵּם אֶת־הַכֶּסֶף הַמּוֹבָא בֵּית ה' אֲשֶׁר אֶסְפוּ שְׁמֵרֵי הַסֶּף מֵאֵת הָעָם: וַיִּתְּנָהוּ עַל־יַד עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה הַמִּפְקָדִים בֵּית ה' וַיִּתְּנוּ אֹתוֹ לַעֲשֵׂי הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר בְּבֵית ה' לְחִזָּק בְּדֶק הַבַּיִת: ... אֵךְ לֹא־יִחְשְׁבּוּ אֹתָם הַכֶּסֶף הַנִּתֵּן עַל־יָדָם כִּי בְּאֵמָנָה הֵם עֹשִׂים: (מלכים ב כב א-ז).²

סדר עולם רבה (ליינר) פרק יח

"ועתליה אם אחזיהו וגו', ותקח יהושבע וגו', ויהי איתה בית ה' וגו' " (מלכים ב יא).³ ועליו הכתוב אומר: "כי יצפנני בסכה ביום רעה יסתרני בסתר אהליו" (תהלים כז ה). מהו: "בצור ירוממני"⁴? - זה יהוידע הכהן, בן אדם שהוא דומה לצור. "וימשחהו יהוידע ובניו ויאמרו יחי המלך" (דברי הימים ב כג יא), "וישמח כל עם הארץ והעיר שקטה" (מלכים ב יא כ).⁵ "בן שבע שנים יהואש במלכו" ... בשנת כ"ג ליוואש חזק את בדק הבית, הרי

¹ תקציר היסטורי: **אחאב בן עמרי** עולה למלוכה בממלכת ישראל בשנת 871 לפנה"ס ומוֹלך במקביל ליהושפט מלך יהודה. אחאב נושא לאשה: "אֶת־אִיזָבֵל בַּת־אֶתְבַּעֵל מֶלֶךְ צִדְוֹנִים" (מלכים א טז לא), ובעקבות זאת מתפשטת עבודת הבעל והעשתורת בישראל. בתם **עתליה** נישאת ליורם בנו של יהושפט מלך יהודה ובין שני בתי המלוכה מתקיימים קשרים הדוקים (כולל שמות משותפים לבניהם, יורם או יהורם, אחז או אחזיהו). אחרי מותו של יורם בן יהושפט עולה אחזיהו בנו למלוך על ממלכת יהודה ועתליה הופכת למעין 'מלכה האם'. יהוא בן נמשי מתקומם על בית אחאב והורג לא רק את יורם בנו של אחאב (ואח"כ גם את איזבל), אלא גם את אחזיה מלך יהודה שבא לבקר בחוליו. בעקבות זאת, תופסת עתליה את השלטון ביהודה, למשך שש שנים, ומחסלת את כל זרע המלוכה מבית דוד ורק יואש הילד בן השנה ניצל על ידי אלישבע דודתו אשר מחביאה אותו בבית המקדש תחת חסות יהוידע הכהן. בשנה השביעית למלוכת עתליה מתקומם כנגדה יהוידע עם "שרי המאות" וממליך את יואש בן השבע. נקווה שלא טעינו בפרטים. חיזוק בדק הבית בימי יהואש ויהוידע מסופר גם בספר דברי הימים ב פרק כד, ככתוב בפסוק יג המשלים שם: "וַיַּעֲשׂוּ עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה וְתַעַל אֲרוֹכָה לְמִלְאכָה בְּיָדָם וַיַּעֲמִידוּ אֶת־בֵּית הָאֱלֹהִים עַל־מִתְכַנְתּוֹ וַיִּאֲמְצֵהוּ". ראה מקבילה זו שם.

² גם בימיו של המלך יאשיהו כמאתיים שנה מאוחר יותר בוצע חיזוק בדק הבית, ויש דמיון רב בין שני אירועים אלה שאירעו לאחר תקופת שפל של מלכים חטאים והרס בית המקדש, כולל דמיון השמות יהואש, יאשיהו והגיל הצעיר של שניהם כשעלו למלוכה. וחוזר תיאור חיזוק הבית בימי יאשיהו גם בדברי הימים ב לד, ככתוב בפסוקים י יב שם: "וַיִּתְּנוּ עַל־יַד עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה הַמִּפְקָדִים בְּבֵית ה' וַיִּתְּנוּ אֹתוֹ עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עֹשִׂים בְּבֵית ה' לְבַדֹּק וְלְחִזָּק הַבַּיִת: ... וְהָאֲנָשִׁים עֹשִׂים בְּאֵמָנָה בְּמִלְאכָה וְכו' ". בשני מקורות אלה מתלווה לחיזוק הבית מציאת ספר התורה. במלכים ב פרק כב: "וַיֹּאמֶר חַלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עַל־שָׁפָן הַסֹּפֵר הַתּוֹרָה מִצְאָתִי בְּבֵית ה' וַיִּתֵּן חַלְקִיָּהוּ אֶת־הַסֶּף וַיִּקְרָאֵהוּ: ... וַיִּגְד שָׁפָן הַסֹּפֵר לְאֵם אֶת־הַסֶּף וַיִּקְרָאֵהוּ: ... וַיִּגְד שָׁפָן לְפָנָי הַמֶּלֶךְ". ובדברי הימים ב לד: "וּבַהֲוֹצִיאָם אֶת־הַכֶּסֶף הַמּוֹבָא בֵּית ה' מִצָּא חַלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן אֶת־סֵפֶר תּוֹרַת־ה' בְּיַד־מֹשֶׁה: ... וַיִּגְד שָׁפָן הַסֹּפֵר לְאֵמֶר סֵפֶר נָתַן לִי חַלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן וַיִּקְרָאֵהוּ שָׁפָן לְפָנָי הַמֶּלֶךְ". ספר זה הוא עפ"י מסורת חז"ל ספר דברים ובו התוכחה הקשה של פרשת כי תבוא על חורבן הבית והגלות ובעקבות זאת החליט המלך יאשיהו לגנוז את הארון. על מקצת עניין זה עמדנו בדברינו **תחנתו האחרונה של הארון** ועוד יש להרחיב בנושא מציאת ספר התורה בהדמנות.

³ קצרו המעתיקים ואנחנו נרחיב מעט בפסוקים הפותחים את פרק יא במלכים ב: "וַעֲתִלְיָה אִם אַחֲזִיָּהוּ רָאֵתָה כִּי מֵת בָּנָה וַתִּקַּם וַתֵּאבֵד אֶת כָּל־זֶרַע הַמַּמְלָכָה: וַתִּקַּח יְהוֹשֻׁבֵעַ בַּת־הַמֶּלֶךְ־יִרְם אַחֻת אַחֲזִיָּהוּ אֶת־יֹאשׁ בְּרָאֲחִיָּהוּ וַתִּגְבַּה אֹתוֹ מֵתוֹךְ בְּנֵי הַמֶּלֶךְ הַמוֹמְתִים ... וַיִּסְתֵּר אֹתוֹ מִפְּנֵי עֲתִלְיָהוּ וְלֹא הִימָת: וַיְהִי אִתָּהּ בֵּית ה' מִתְחַבֵּא שֵׁשׁ שָׁנִים וְכו' ".
המשך הפסוק שם.

⁴ "ואת עתליה המיתו בחרב", סולקו בית אחאב ועבודת הבעל, וחזרה מלוכה לבית דוד, מלך נער צעיר בחסות יהוידע הכהן (הגדול).
⁵ ובדומה לכך בתקופת יאשיהו עם חלקיהו הכהן הגדול. מעין אידיליה בים תהפוכות בית ראשון שלהוותנו גם היא לא נמשכה זמן

קני"ה שנה משבנאו שלמה ועד שבדקו יואש. משנולדה קלקלה בימי שלמה, נולד יהודע המתקן.⁶ "ויעש יואש הישר בעיני ה' כל ימי יהודע הכהן", "ויוזקן יהודע וישבע ימים וימות" (דברי הימים ב כד טו).⁷ "וְאַחֲרֵי מוֹת יְהוֹדָע בָּאוּ שְׂרֵי יְהוּדָה וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לַמֶּלֶךְ אֲזַי שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֲלֵיהֶם" (שם פסוק יז) - שעשה יואש עצמו עבודה זרה.⁸

רד"ק מלכים ב פרק יב פסוק ה

כל כסף הקדשים - אומר בדברי הימים: "ויהי אחר כך היה עם לב יואש לחדש את בית ה' ... הטעם כי עתליהו המרשעת ובניה פרצו את בית האלהים לפיכך היה צריך חיזוק. כי לולי זה היה עדיין קיים הבנין, כי מיום שנבנה הבית עד שבדקו יואש לא היה אלא מאה וחמשים וחמש שנה. ובנין חזק כאותו בנין היה עומד יותר ויותר לולא שפרצוהו עתליהו ובניה ... ולפי שעשו בו פירצות שם יואש על לבו לתקנם. והיה צריך לקבץ קדשי ישראל שיקדישו שקלים או קדשי נדבות וההקדשות שהיו בבית ה' ... כי עתליהו ובניה עשו אותם לבעלים הרוב,⁹ ומה שנשאר לא רצה יהואש להוציאו בבנין כדי שלא ישאר אוצר ה' ריק ... ואמר לכהנים שיקבצו כל כסף המובא בית ה', וגם הכריזו על השקלים שיביאו אותם ... ושלושה כספים זכר.¹⁰ הנה "כסף עובר" הוא מחצית השקל, כמו שנאמר: "כל העובר על הפקודים". "איש כסף נפשות ערכו" הוא האומר ערכי עלי או ערך פלוני עלי.¹¹ "כל כסף אשר יעלה על לב איש" הוא המתנדב לבדק הבית.¹² ... ואם תאמר: כיון שנתנו השקלים לבדק הבית, ממה היה להם התמידים באותה שנה שהיו לוקחין אותן בכל שנה מתרומת השקלים? ונראה כי נתרשלו מלהביא אותה תרומה אותן השנים שמלכה עתליהו והיה לבם ועבודתם לבעלים ולא לבית ה' ... ומפני זה הוצרך יהואש להחזירם ולהעביר קול ולהביא משאת ה'.¹³ והטובים שבהם שבו אל ה' בכל לבם הביאו מה שהם חייבין מהשנים שעברו והספיק לזה ולזה.¹⁴

רב. ראה שם גם חידוש הברית המשולשת בין העם-הקב"ה-והמלך: "ויקלט יהודע את הברית בין ה' ובין המלך ובין העם להיות לעם לה' ובין המלך ובין העם". ראה פירוש רש"י (דברי הימים א יא ג) על ברית משולשת זו: "ויכרות יהודע את הברית בין ה' ובין המלך ובין העם להיות לעם לה', פתרון: להיות לה' עבדים וגם בין המלך ובין העם להיות לו לעבדים כמשפט המלך וגם המלך לעשות כחוק לעבדיו ללחום מלחמותם". ובניגוד לדבריו הזועמים של שמואל על המלך בשמואל א פרק ח.

⁶ זכה יהודע להיקרא "המתקן", לא רק את קלקולי יורם, אחז ושאר מלכי יהודה שפשעו והשפיעו בית אחאב עליהם, אלא גם את הקלקלה הבסיסית, של הבית, שנולדה עוד בימי שלמה! ראה מדרש שמות רבה מ ג, פרשת כי תשא על הפסוק: "ראה קראתי בשם בצלאל", שהקב"ה הראה לאברהם מראות דורות רבים קדימה. את יוסף "זן את השבטים", את משה הגואל, יהושע המכניס לארץ, שמואל מושח מלכים: "לדוד מייסד הבית, לשלמה בונה, לעתליה אם אחזיה ובניה מנתקין את מסמרות הזהב של בית המקדש, ויהודע מתקן". ראה גם שבחו של הדור כולו, בפתיחת מדרש תנחומא (בובר) לפרשת פקודי סימן ב: "אלה פקודי המשכן, זהו שאומר הכתוב: ולא יחשבו את האנשים אשר יתנו את הכסף על ידם לתת לעושי המלאכה כי באמונה הם עושים - זה דורו של יואש המלך, שהיו עושין באמונה". ועוד אמרו במכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק יד פסוק לא: "העושה מצוה אחת באמונה לפני מי שאמר והיה העולם, כדאי הוא שתשרה עליו רוח הקודש ויאמר שירה". האם אמרו יהודע, יואש ודורו שירה כשהשלימו את חיזוק המקדש ופתיחתו מחדש? האם חטאו כחזקיה ודורו שלא אמרו שירה? (סנהדרין צד ע"א).

⁷ ראה בהמשך שם גם הכבוד הגדול שזכה לו במותו: "ויקברוהו בעיר דוד עם המלכים כפי עשה טובה בישאל ועם האלהים וביתו".
⁸ אחרי מות יהודע פג הקסם ויואש חוטא ומחטיא כשאר מלכי בית יהודה וישראל החטאים. על עניין זה שעשה עצמו עבודה זרה, ראה מדרש תנחומא (בובר) פרשת וארא סימן טז על הפסוק "ראה נתתיך אלהים לפרעה". יואש נמצא שם "בחברה טובה" של רשעים שעשו עצמם אלוה, כנבוכדנצאר, פרעה וחירם מלך צור. ולמה עשה יואש עצמו אלוה? ראה לשון המדרש שם: "ויואש עשה עצמו אלוה ... אמרו לו: אלוה אתה, אילולי שאתה אלוה לא היתה עושה שש שנים בבית קודש הקדשים. כהן גדול לא היה נכנס אלא פעם אחת, והיו הכל מתפללים עליו שיכנס בשלום, ואתה עשית שם שש שנים. אילולי שאתה אלוה לא היתה חי. באותה שעה קיבל מהם, שנאמר: אז שמע המלך אליהם. מיד הודיעו הקב"ה שהוא בשר ודם וכו'". יואש ניצל מחרבה של עתליה בכך שהסתתר בקודש הקדשים (ראה ילק"ש דברי הימים ב רמז תרפה, היכן בדיק הוותר יואש והועבר ממקום למוקום). בעלותו לכס המלכות הוא מכיר תודה למקום שנתן לו הצלה ומחזק את הבית. אך בסוף ימיו ומשנסתלק יהודע פדגוגו, הוא 'משתכנע' ע"י החנפים הסובבים אותו שהצלתו בבית המקדש מעידה על אלוהותו ושוב חוזר הגלגל לאחור.

⁹ לבעלים הרבה או לבעלים לרוב.

¹⁰ הזכיר. בגיוס הכספים המוזכר בהפטרנו מדובר על שלושה סוגי תרומות. ראה איך רד"ק מנתח להלן את הפסוק בהפטרנו: "וַיֹּאמֶר יְהוֹאָשׁ אֶל-הַכֹּהֲנִים כָּל כֶּסֶף הַקֹּדְשִׁים אֲשֶׁר-יִבְיָא בֵּיתָהּ כֶּסֶף עוֹבֵר אִישׁ כֶּסֶף נַפְשוֹת עֲרֹכּוּ כָּל-כֶּסֶף אֲשֶׁר יַעֲלֶה עַל לְבָאִישׁ לְהִבְיָא בֵּית ה'".

¹¹ זו פרשת ערך נפש, ויקרא פרק כז. ראה דברינו [ערך נפש](#) בפרשת בחוקותי.

¹² שני הכספים האחרונים הם לבדק הבית, ראה פירוש רש"י על הפסוק: "כסף עובר איש כסף נפשות ערכו - שני כספים יש כאן: כסף עובר הוא כסף השקלים שבכל שנה הנאמר בו: כל העובר על הפקודים, ואיש שיתנדב ערכת נפשו האומר ערכי עלי. כל כסף אשר יעלה וגו' - כגון האומר הרי עלי מנה לבדק הבית". ראה גם פירוש רלב"ג שם.

¹³ ובדברי הימים ב פרק כד פסוק ט: "וַיִּתְּנוּ קוֹל בִּיהוּדָה וּבִירוּשָׁלַם לְהִבְיָא לַה' מִשְׁאֵת מִשָּׁה עֶבֶד הָאֱלֹהִים עַל יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבָּר".

¹⁴ אנשים טובים התנדבו גם את שהחסינו בשנות עתליה ובית המקדש חזר לתפקד 'בשוטף' וגם שופץ והורחב. (ראה המשנה בשקלים להלן של שופר שקלים חדשים ושקלים ישנים: "מי שלא שקל אשתקד, שוקל השנה"). אלא שהתכנית הראשונה שפעולה מקבילה זו תיעשה ע"י הכהנים שידעו להפריד ולהפריש כספים לבדק הבית ובין 'השוטף' לא פעלה, ככתוב: "וַיְהִי בְשָׁנַת עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה לַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ לֹא-חִזְקוּ הַכֹּהֲנִים אֶת-בְּדֵק הַבַּיִת", והיה צורך ליעד כל סוג כסף למטרתו הספציפית. ראה פירוש רש"י על פסוק ו: "יקחו להם הכהנים - יהיה שלהם והם יקבלו עליהם לחזק את בדק הבית משלהם: מאת מכרו - מאת מכירו הרגיל אצלו: בדק -

תלמוד ירושלמי שקלים פרק א הלכה א

"ויקחו לי תרומה" - תנא ר"ח בשם רשב"ג: ג' תרומות נאמרו בפרשה זו: ¹⁵ תרומת אדנים, תרומת שקלים, ותרומת המשכן. "דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה" - זו תרומת אדנים, "תקחו את תרומתי" - זו תרומת שקלים, "וזאת התרומה אשר תקחו מאתם" - זו תרומת המשכן. ¹⁶

משנה מסכת שקלים פרק ו משנה ה-ו

שלושה עשר שופרות היו במקדש, ¹⁷ וכתוב עליהם: תקלין חדתין ותקלין עתיקין, ¹⁸ קנין, וגוזלי עולה, עצים ולבונה, זהב לכפורת, שישה לנדבה. ... נדבה מה היו עושים בה? לוקחין בה עולות, הבשר לְשֵׁם ¹⁹ והעורות לכהנים. ²⁰ זה מדרש דרש יהודיע כהן גדול: "אָשֶׁם הוּא אָשֶׁם אָשֶׁם לְה' " (ויקרא ה יט) - זה הכלל: כל שהוא בא משום חטא ומשום אשמה ילקח בו עולות: הבשר לשם והעורות לכהנים. נמצאו שני כתובים קיימים: אשם לה' ואשם לכהנים, ואומר: "כסף אשם וכסף חטאות לא יובא בית ה' לכהנים יהיו" (מלכים ב יב ז). ²¹

משנה מסכת שקלים פרק ה משנה ו

שתי לשכות היו במקדש: אחת לשכת חשאים ואחת לשכת הכלים. לשכת חשאים, יראי חטא נותנים לתוכה בחשאי ועניים בני טובים מתפרנסים מתוכה בחשאי. לשכת הכלים, כל מי שהוא מתנדב כלי זורקו לתוכה ואחד לשלושים יום גזברין פותחין אותה, וכל כלי שמצאו בו צורך לבדק הבית מניחין אותו והשאר נמכרין בדמיהן ונופלין ללשכת בדק הבית. ²²

בקיעה וסדק החומה". ושוב פירוש רד"ק שם: "איש מאת מכרו - כל איש ואיש מאת הכהנים יקח הכסף מאת ישראל המכיר אותו והרגיל אצלו שנותן לו מתנותיו. ויקחו הכהנים מעט מעט כמו שבא לידם ויהיה עליהם לחזק את בדק הבית. פירוש בדק הבית - מקום השבר וההריסה ונקרא בדק לפי שצריך לבדקו ולעמוד עליו מה יצטרך".

¹⁵ בתחילת פרשת תרומה, כפי שהוא מפרט להלן בדרשה. וגם שלוש פעמים "תרומה" בתחילת פרשת כי תשא, שמות פרק ל פסוקים יג-טו. ושם תמיד "תרומה" עם שם ה': "תרומת ה'" או "תרומה לה'".

¹⁶ ובגמרא בבלי מסכת מגילה דף כט עמוד ב: "כדתני רב יוסף: שלש תרומות הן: של מזבח למזבח, ושל אדנים לאדנים, ושל בדק הבית לבדק הבית". רש"י מסביר גמרא זו בתחילת פירושו לפרשת תרומה: "אמרו רבותינו: שלש תרומות אמורות כאן: אחת תרומת בקע לגולגולת, שנעשו מהם האדנים, כמו שמפורש באלה פקודי (שמות לח כו-ז), ואחת תרומת המזבח בקע לגולגולת לקופות לקנות מהן קרבנות צבור, ואחת תרומת המשכן נדבת כל אחד ואחד". תרומת האדנים ותרומת המזבח, מה שהירושלמי קורא 'שקלים', היו במכסה קבועה בקע לגולגולת - מחצית השקל, אלא שתרומת האדנים הייתה חד-פעמית ואילו תרומת השקלים או המזבח היא מידי שנה בשנה: "באחד באדר משמיעים על השקלים", והיא שבת שקלים בה אנו עומדים (שהתחברה בלוח השנה לפורים, כמאמר הירושלמי מגילה א ה: "צפה הקב"ה שהמן הרשע עתיד לשקול כספו על ישראל אמר מוטב שיקדים כספן של בני לכספו של אותו הרשע"). ראה הסבר ממצה של כל סוגי התרומות גם בפירוש תורה תמימה הערות שמות פרק כה הערה ב וכן בפירוש רש"י הירש שמות פרק ל פסוק טז. הרי לנו שריבוי סוגי התרומות (מלבד קרבנות יחיד, חובה או נדבה ושאר מתנות כהונה שהם עניין נוסף) שנזכר בהפטרות השבת, נמצא כבר בתורה. זאת ועוד, מה שנקרא לדורות תרומת בדק הבית, היינו לבנייה, חיזוק ושיפור המקדש עצמו (ובימינו מקדש מעט), היא תרומת המשכן הבסיסית של פרשת תרומה. ושים לב להבדל! הירושלמי מכנה תרומה זו 'תרומת המשכן', אבל הבבלי מכנה אותה בשם שהתחדש בהפטרה שלנו 'בדק הבית'.

¹⁷ שלוש עשרה תיבות בצורה של שופר (רחב מלמעלה, שיהיה נח להכניס אך צר למטה שתהא הוצאה במשורה), למטרות שונות של תרומה למקדש.

¹⁸ שקלים חדשים ושקלים ישנים, ובהמשך המשנה שם: "מי שלא שקל אשתקד, שוקל לשנה הבאה".

¹⁹ לה', היינו קרב על המזבח.

²⁰ זו דוגמא להנאה שיש לכהנים מהקרבנות שמובאים למקדש.

²¹ זכה יהודיע הכהן להיכנס להלכה בדין מיוחד שמזכה את הכהנים בחלק מהתרומות למקדש, באותן שש תיבות (שופרות) שהיו במקדש שנשא את הסימון "נדבה" סתם. בכסף זה הביאו קרבנות למזבח, אבל עור הבהמה היה שייך לכהנים. בכך נעשה גישור בין פסוק בתורה שאומר שכסף אשם הוא לה' ובין הפסוק בהפטרותנו, שהוא מוקשה מצד עצמו: "כֶּסֶף אָשֶׁם וְכֶסֶף חֲטָאוֹת לֹא יִבָּא בֵּית ה' לְפָנָיִם יְהוִי". כסף מותר זה, לא יהיה לבדק הבית. אבל סוגי תרומות רבות אחרות, חוץ מתרומה ישירה למקדש ותרומת ערכין שכבר ראינו לעיל בפירוש רד"ק, כן יועדו לבדק הבית, כפי שמובא במשנה שקלים פרק ד משנה ז: "המקדיש נכסיו והיתה בהן בהמה ראויה לגבי המזבח זכרים ונקבות, רבי אליעזר אומר: זכרים ימכרו לצרכי עולות ונקבות ימכרו לצרכי זבחי שלמים ודמיהן יפלו עם שאר נכסים לבדק הבית". או, כדוגמא אחרת, מסכת ערכין פרק ח משנה ו: "חרמי כהנים אין להם פדיון אלא ניתנים לכהנים. רבי יהודה בן בתירא אומר: סתם חרמים לבדק הבית, שנאמר (ויקרא כז) כל חרם קדש קדשים הוא לה'".

²² הנה עוד תרומה לבדק הבית והפעם ישירה. ולצידה, לשכת חשאים שהיא קופת צדקה כללית ומכאן למדנו שהרעיון להצמיד קופת צדקה לבית הכנסת, הוא מקדש מעט בימינו, הוא עתיק יומין. קופסא לצדקה וקופסא להוצאות בית הכנסת, עומדות זו לצד זו והנותן יחליט לאיזו מהן ייתן וכמה. ראה רמב"ם הלכות מתנות עניים פרק י הלכה ח על שמונה מעלות בצדקה, וזו היא השביעית, אחת מתחת לגבוהה ביותר (הגבוהה ביותר היא שמסייע לעני לפתוח עסק): "הנותן צדקה לעניים ולא ידע למי נתן ולא ידע העני ממי לקח, שהרי זו מצוה לשמה, כגון לשכת חשאים שהיתה במקדש, שהיו הצדיקים נותנים בה בחשאי והעניים בני טובים מתפרנסים ממנה בחשאי". ומדרש ספרי דברים פרשת ראה פיסקא קיז רואה בלשכת החשאים, נתינה אינטימית-אישית: "נתון תתן - אפילו מאה פעמים ... לו - בינך לבנינו, מיכן אמרו לשכת חשאים היתה בירושלים". נתינת קופת צדקה לעניים, לצד כל השופרות והתיבות של תרומות למקדש, היא תוספת ופירוש מעניין של תקופת בית שני לפסוק: "מאת כל איש אשר ידבנו לבו" - לאשר וכאשר ידבנו לבו. יש כאן העמדה של מצווה בין אדם לחברו לצד מצווה בין אדם למקום (המקדש) וכל אחד ייתן לפי נטיית לבו. עוד על החיבור

מסכת מנחות דף לד עמוד א

... אימר דאמר ר' מאיר - מימין. משמאל מי אמר? מאי היא? דתניא: ביתך - ביאתך מן הימין; אתה אומר: מן הימין, או אינו אלא משמאל? תלמוד לומר: ביתך. מאי תלמודא? אמר רבה: דרך ביאתך מן הימין, דכי עקר איניש כרעיה דימינא עקר.²⁴ רב שמואל בר אחא קמיה דרב פפא משמיה דרבא בר עולא אמר, מהכא: "ויקח יהוידע הכהן ארון אחד ויקב חור בדלתו ויתן אותו אצל המזבח מימין בבוא איש בית ה' ונתנו שמה הכהנים שומרי הסף את כל הכסף המובא בית ה'".²⁵

תלמוד ירושלמי מסכת שקלים פרק ד הלכה ב

ר' יהודא בשם ר' שמואל: תלמידי חכמים המלמדין את הכהנים הלכות שחיטה הלכות קבלה הלכות זריקה נוטלין שכרן מתרומת הלשכה. רבי יצחק בר רדיפה בשם רבי אימי: מבקרי מומי קדשים נוטלין שכרן מתרומת הלשכה... מגייה ספר העזרה נוטלין שכרן מתרומת הלשכה... שני דייני גזילות נוטלין שכרן מתרומת הלשכה. שמואל אמר: נשים האורגות בפרוכת נוטלין שכרן מתרומת הלשכה. רב חונה אמר: מתרומת בדק הבית. מה פליגי?²⁶ שמואל עבד ליה כקרבן רב חונה עבד ליה כבניין.²⁷

ואחרי מות יהוידע באו שרי יהודה וישתחוו למלך אז שמע המלך אליהם: ויעזבו את בית ה' אלהי אבותיהם ויעבדו את העצבים ויהי קצף עליה יהודה וירושלם באשמתם זאת: וישלח בהם נבאים להשיבם אלה' ויעידו בהם ולא האזינו: ורוח אלהים לבשה את זכריה בן יהוידע הפהן ועמד מעל לעם ויאמר להם מה אמר האלהים למה אתם עברים את מצות ה' ולא תצליחו פיעזבתם אתה' ויעזב אתכם: ויקשרו עליו וירגמוהו אבן במצות המלך בחצר בית ה': ולא זכר יואש המלך החסד אשר עשה יהוידע אביו עמו ויהרג את בנו וכמותו אמר ירא ה' וידרש: (דברי הימים ב כד יז-כב).²⁸

בין נדבה, בדק הבית וצדקה, ראה גמרא ראש השנה דף ו עמוד א: "תנו רבנן: מוצא שפתיך - זו מצות עשה, תשמר - זו מצות לא תעשה, ועשית - אזהרה לבית דין שיעשוך, כאשר נדרת - זה נדר, לה' אלהיך - אלו חטאות ואשמות עולות ושלמים, נדבה - כמשמעו, אשר דברת - אלו קדשי בדק הבית, בפך - זו צדקה".

²³ בעקבות מקרה שבו היה לפתח רק קורה (פצים) מצד שמאל, דנה שם הגמרא היכן, אם בכלל, יש לשים מזוזה, שבד"כ ניתנת על צד ימין. מכאן ממשיכה הגמרא בשאלה מאיפה באמת יודעים שמזוזה צריכה להינתן על צד ימין של הפתח.

²⁴ שאדם נכנס ברגל ימין לבית.

²⁵ ממיקום הארון ששם יהוידע לתרומה לתיקון בדק הבית, לומדים על המזוזה שצריכה להינתן בצד ימין של הפתח. תשומת הלב הראשית של הנכנס למקדש היא על בדק הבית, על הבית ולא על הקרבנות. אפשר שלא בכדי קבעו מסדרי ההפטרות את חידוש עבודת המקדש בימי יהוידע ויהואש, את התרומה לבדק הבית, שהיא "כאשר ידבנו לבו", כהפטרה לשבת פרשת שקלים שמוקדשת לתרומת השקלים המיועדת לקרבנות הציבור וניתנת בסכום קבוע ובמועד קבוע. יש כאן מתח בין ההפטרה לימין והמפטיר לשמאל. לקביעת המזוזה שהיא בצד ימין, יש סיבה נוספת, שמובאת אגב אורחא בגמרא עמוד קודם, ומבוססת על הפסוק בתהלים קכא ה: "ה' שומרך, ה' צלך על יד ימינך". ואנו נוסיף את דרשת שיר השירים רבה פרשה ב על הפסוק: "שמאלו תחת לראשי, זו מזוזה, תני ר"ש בן יוחאי: וכתבתם על מזוזות ביתך, ביאתך מן השוק לביתך". המזוזה נתונה על צד שמאל של השכינה הממתינה לאדם החוזר לביתו עם ערב. צד שמאל של השרוי בבית, הוא צד ימין של הנכנס. קצת גלשנו ועד כאן.

²⁶ מה המחלוקת ביניהם?

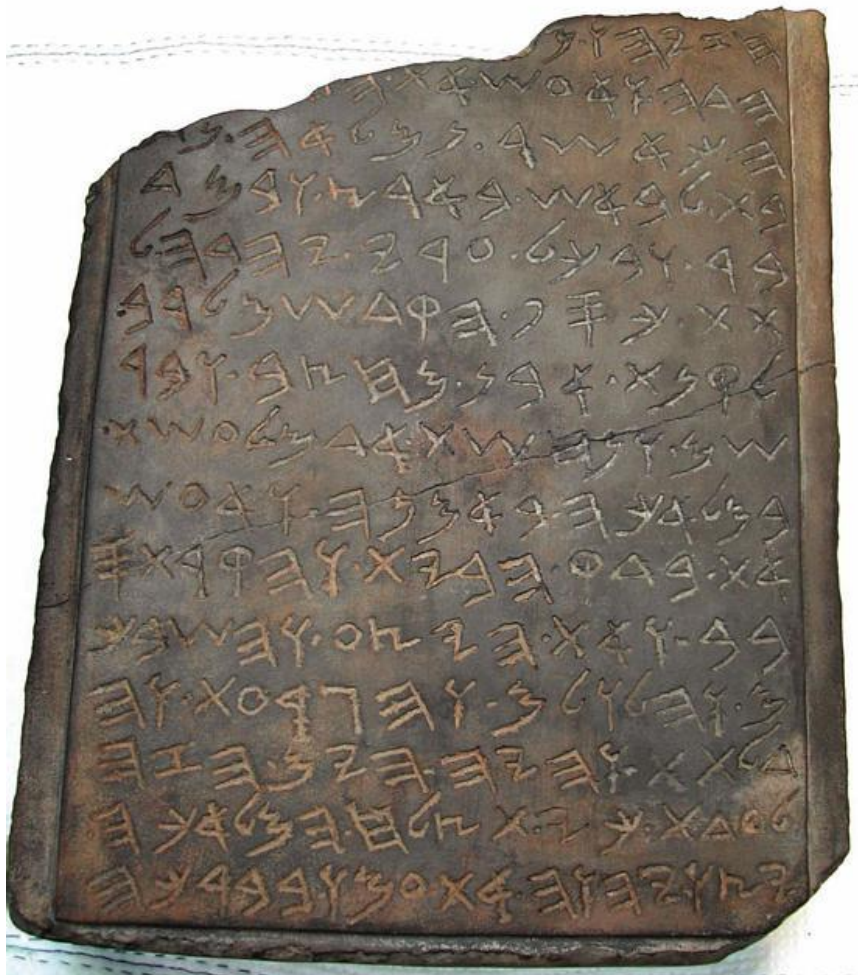
²⁷ ראה מקבילה בתלמוד בבלי כתובות קו ע"א, והסיומת שם: "אמר רב נחמן אמר רב: נשים האורגות בפרוכת, נוטלות שכרן מתרומת הלשכה, ואני אומר: מקדשי בדק הבית, הואיל ופרוכת תחת בנין עשויות". רב נחמן מביא דבר בשם רבו, אך חולק עליו. הרי לנו הבדלים בין תרומת השקלים (הלשכה סתם, המפטיר בשבת) ובין תרומת בדק הבית (ההפטרה), גם לגבי ההוצאות. האם הפרוכת נחשבת כקרבן ציבור והוצאותיה באות מתרומת הלשכה או שהיא כחלק מהבניין והוצאותיה באות מכספי בדק הבית? (בבית שני היו שתי פרוכות שהבדילו בין הקודש וקודש הקדשים, יומא נא ע"ב). ראה פירוש רש"י הירש, שמות ל טז, שמחדד מאד, ע"ס גמרות אלה, את ההבדל בין תרומת הלשכה ותרומת בדק הבית: "לקופת תרומת הלשכה, הוצאו כל שנה בשלמותם, ולא נצטברו בקופה זו כספים כלשהם, אלא היא הוקמה כל שנה מחדש. ואילו בקופת בדק הבית ניתן היה לצבור אוצר המקדש... מכספי אוצר בדק הבית עשו והחזיקו רק את החלקים המוצקים והבנויים של בית המקדש וקיומם של הללו הובטח אפוא לדורי דורות על ידי נדבת ליבם של יחידים ועל ידי הקרבתם של דורות ראשונים. אולם כל החי שבמקדש... וכן כל הנעשה לצורך קיום התורה: מבקרי מומין, תלמידי חכמים... מגייה ספרים, דייני גזילות, שומרי ספיחים בשביעית ועוד - כולם נוטלים שכרם מתרומת הלשכה. הווה אומר: החזקתם של הללו צריכה לבוא אך ורק מתוך תרומתם של בני דור ההווה, תרומה המתחדשת באומה תמיד בכל דור ודור. גדולה מזו: לדעת הראב"ד לא היו מוציאים מקדשי בדק הבית לצורך קרבנות הציבור - אפילו לא הספיקו כספי תרומת הלשכה. כנגד זה, לא היתה אפשרות שתצטבר קרן קיימת בקופת תרומת הלשכה, שכן "מותר התרומה לקיין המזבח" (שקלים ד, ד), דהיינו לצורך הקרבת עולות נדבה של ציבור".

²⁸ בסוף דברינו, אנחנו חוזרים למדרש סדר עולם רבה בו פתחנו. אם ספר מלכים חס על אחריתו של יואש ומצניע אותה, בא ספר דברי הימים ב, שפסוקים ממנו כבר ראינו בסוף סדר עולם רבה הנ"ל, ואומר דברים כהווייתם. אחרי מות יהוידע חוזרת עבודה זרה לממלכת יהודה ואין זכר לחיזוק בדק הבית וחידוש העבודה בו ולברית יהוידע. בנו של יהוידע, זכריה, עומד ומטיף לעם ויואש ששכח לגמרי את החסד שעשה איתו יהוידע, הורג את זכריה. יואש עצמו נענש "בדמי גני יהוידע הפהן" ולא זוכה להיקבר כראוי "ויקברוהו בעיר דויד ולא קברוהו בקברות המלכים". (השווה עם קבורתו של יהוידע בהערה 7 לעיל). ראה גם לשון מכילתא דרבי

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים: אחת מהתגליות (או "התגליות") שהסעירו את העולם ההיסטורי והארכיאולוגי בראשית המאה הנוכחית הוא הגילוי של כתובת יהואש המתייחסת, בין השאר, לנושא שלנו. חילוקי דעות קשים התגלעו סביב מהימנות כתובת זו ורבים טענו שהיא מזויפת. אחת הטענות המעניינות היא של פרופ' אד גרינשטיין, חוקר לשון המקרא מאוניברסיטת תל אביב (היום אונ' בר-אילן), אשר קבע שמדובר בזיוף בגלל אנכרוניזמים שמצא בלשונה של הכתובת. האנכרוניזם הבולט ביותר הוא השימוש בביטוי "בדק הבית". בכתובת אומר יהואש "ואעש את בדק הבית", אולם בלשון המקרא - בניגוד לעברית המודרנית, בעקבות לשון חז"ל - "בדק בית" פירושו סדקים בקירות שיש לתקנם (רש"י ורד"ק בהערה 14 לעיל), ולא עבודת התיקון עצמה. ובכל מקום כתוב: "לחזק את בדק הבית". ראה הפסוקים לעיל שהבאנו בראש הדף (יש אמנם פסוק אחד שאומר: "כִּי־לְבַדְךָ תִּתְּנֶהוּ", אבל פשיטא שהוא לשון קצרה שמשמעו: "כי לחיזוק בדק הבית תתנוהו"). ותודה לאחי ישראל יובל על תוספת זו. ראה הערך [כתובת יהואש](#) בויקיפדיה.

כתובת יהואש

ישמעאל בשלח - מסכתא דעמלק פרשה א על הקושרים על יואש: "יבואו אלו כפויי טובה ויפרעו מן יואש כפוי טובה". ולשון מדרש בראשית רבה כב ט שמשווה עם רצח הבל: "וימת בדם יהודע אין כתיב כאן, אלא בדמי יהודע, דמו ודם זרעיותיו". אך בכך לא תם העניין. על המלים הקשות: "יראה ה' וידרוש" באו מדרשי חורבן קשים ונוקבים, על דמו של זכריה שהיה רותח ומפעפע ולא שקט עד שאפילו נבוכדנצאר הרשע, מחריב בית המקדש, בא ותהה על דבר זה. ראה גיטין נז ע"ב, איכה רבה פתיחתא כג, ירושלמי תענית פרק ד הלכה ה, תנחומא ויקרא ו ועוד. ראה דברינו [איכה רבה פתיחתא - 2](#) בתשעה באב. מחיזוק בדק הבית שבא לתקן את קלקלת שלמה, הגענו להוותנו אל זרע חורבן בית ראשון וקיצו.